

MAŁGORZATA DŻUGAN, ANNA PASTERNAKIEWICZ

Katedra Chemii i Toksykologii Żywności, Wydział Biologiczno-Rolniczy, Uniwersytet Rzeszowski,
e-mail: mdzugan@univ.rzeszow.pl

BADANIA PORÓWNAWCZE SŁODÓW Z JĘCZMIENIA OZIMEGO I JAREGO

Wysoka aktywność α - i β -amylazy w słodzie jest głównym czynnikiem decydującym o jego przydatności w technologicznym procesie scukrzania skrobi. Badano aktywność amylolityczną słodu z jęczmienia ozimego (odmiana Esterel) i jarego (Barke). Sumaryczna aktywność α - i β -amylazy, mierzona siłą diastatyczną, była wyższa w słodzie z jęczmienia ozimego niż jarego. Słód z jęczmienia jarego charakteryzował się dwukrotnie wyższą siłą dekstrynującą (aktywność α -amylazy) niż słód z jęczmienia ozimego. Zdolność słodu z jęczmienia jarego do hydrolitycznego rozkładu skrobi była większa niż słodu ozimego (krótszy czas scukrzania). Uzyskane wyniki wskazują, że aktywność α -amylazy istotnie wpływa na przydatność słodu w technologicznym procesie scukrzania skrobi.

Słowa kluczowe: słód jęczmienny, siła diastatyczna, α -amylaza, β -amylaza

I. WSTĘP

Jednym z warunków uzyskania dobrego piwa jest wysoka jakość słodu zastosowanego w procesie produkcji piwa. Na jakość słodu browarnego wpływa przede wszystkim jakość jęczmienia oraz proces jego słodowania. Do najważniejszych kryteriów jakości ziarna jęczmienia jako surowca do słodowania należą: zawartość białka, skrobi, β -glukanów, aktywność enzymów oraz zdolność kiełkowania [8].

Spośród wielu enzymów, które są zawarte w jęczmieniu do najważniejszych należą: enzymy rozkładające skrobię (głównie α - i β -amylaza), enzymy cytolityczne (głównie β -glukanaza), enzymy rozkładające tłuszcze (lipazy) oraz enzymy rozkładające estry kwasu fosforowego (fosfatazy), [7]. Ziarno jęczmienia w stanie spoczynku zawiera bardzo niską aktywność enzymów, dopiero proces kiełkowania powoduje ich uwolnienie lub wytworzenie nowych [10]. Najważniejsze enzymy w słodzie to α - i β -amylaza. W procesie zacierania z ich pomocą skrobia rozkładana jest do cukrów prostszych- dekstryn i ostatecznie maltozy. α -Amylaza (4-glukanohydrolaza α -1,4-glukanu) jest endoamylazą odpowiada za rozkład łańcuchów amylozy i amylopektyny na mniejsze fragmenty w miejscu wiązań 1,4-glikozydowych wewnątrz łańcucha. Z kolei β -amylaza (maltohydrolaza α -1,4-glukanu) odszczepia, z nieredukujących końców łańcuchów poliglikozydowych, cząsteczki maltozy w miejscu wiązania 1,4-glikozydowego, jest więc egzoamylazą [13].

O wyborze piwa przez konsumenta coraz częściej decydują nie tylko jego walory

* *Pracę recenzował:* prof. dr hab. inż. Tadeusz Tuszyński, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

organoleptyczne (są one coraz bardziej podobne w każdej grupie piw), ale również cena produktu, związana pośrednio z kosztem produkcji brzezki słodowej. W Polsce, podobnie jak i w innych krajach, koniecznością staje się poszukiwanie nowych surowców do produkcji piw specjalnych. Wśród uprawianych odmian jęczmienia browarnego, obok najbardziej rozpowszechnionych dwurzędowych jarych, zaczynają również pojawiać się odmiany ozime dwu- i sześciorzędowe [10]. Prowadzone są prace w kierunku wykorzystania w piwowarstwie pszenżyta [1] oraz ziarna jęczmienia nagiego odmiany 'Rastik' [4].

Celem pracy było porównanie aktywności α - i β -amylazy występujących w słodzie browarnym typu pilzneńskiego wyprodukowanego z jęczmienia jarego i ozimego.

II. MATERIAŁ I METODY

Materiałem do badań były słody jasne pilzneńskie stosowane w browarze Van Pur w Rakszawie:

- 'jary' - z jęczmienia jarego dwurzędowego odmiany *Barke*, produkcji krajowej,
- 'ozimy' - z jęczmienia ozimego sześciorzędowego odmiany *Esterel*, importowany z Austrii.

Wilgotność słodów oznaczono metodą suszarkową wg PN-67/A-79083, zawartość azotu ogólnego - metodą Kjeldahla [14], z wykorzystaniem aparatu Kjeltec Analzyer. Do obliczenia procentowej zawartości białka zastosowano przelicznik 6,25.

Wyciąg enzymatyczny ze słodu (1g:50 ml H₂O) sporządzano wg PN-A-79083-10. Ekstrakcję enzymów prowadzono w temp. 37°C przez 60 min, otrzymany przesącz używano do oznaczeń aktywności obu amylaz. Do oznaczenia zawartości białka w wyciągu słodowym zastosowano metodę Bradforda [5], używając jako wzorca albuminy wołowej.

Wpływ pH na aktywność amylaz słodowych badano w buforze cytrynianowo-fosforanowym, w przedziale pH 3,5-8 (w temp. 37°C). Miarą połączonej aktywności obydwu amylaz był czas scukrzenia 0,3% roztworu skrobi do stadium maltodekstryn (nie barwiące się z jodem) [9].

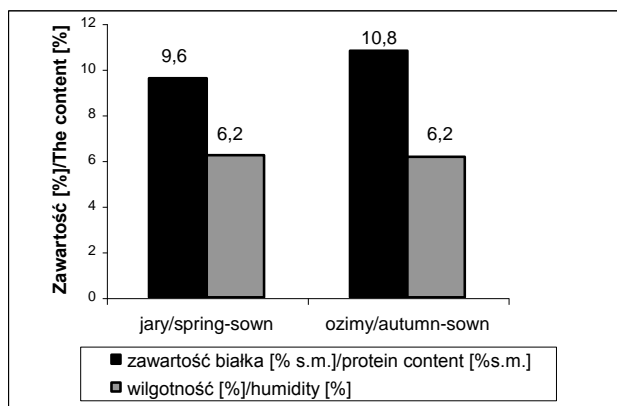
Oznaczanie siły diastatycznej słodów, w jednostkach Windisch-Kolbacha (j. W-K), przeprowadzono wg PN-A-79083-10.

Do oznaczenia siły dekstrynuującej zastosowano metodę Graesera i Daxa [12]. W celu zahamowania aktywności β -amylazy, wyciąg słodowy inkubowano w temperaturze 70°C, w obecności 0,2% octanu wapnia. Oznaczenie siły redukującej roztworu przeprowadzono tak jak oznaczenie siły diastatycznej wg PN-A-79083-10, a wyniki wyrażano w jednostkach Windisch-Kolbacha [9]. Do statystycznej oceny wyników zastosowano test Studenta, obliczenia wykonano w programie Excel 5,0.

III. WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

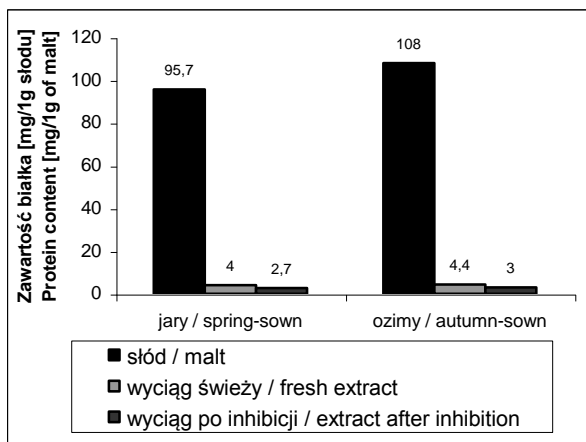
Badane słody wykazywały duże zróżnicowanie pod kątem zawartości białka oznaczonego metodą Kjeldahla (rys.1). Poziom białka w słodzie 'jarym' i 'ozimym' spełnia wymagane kryterium jego jakości (< niż 11.5%), przy czym ilość białka w słodzie z jęczmienia jarego była o 12% niższa. Uzyskane wyniki były zbieżne z określonymi danymi zamieszczonymi w specyfikacjach tych słodów (10.7% i > 11.5% odpowiednio dla jęczmienia jarego i ozimego). Wyznaczona wilgotność badanych słodów była wyższa od podanej w specyfikacjach słodów (rys.1). Wzrost wilgotności obu słodów (w specyfikacji 4.5-5.5%), mogły być spowodowany sposobem ich przechowywania (torebki foliowe).

Zawartość frakcji białek rozpuszczalnych w słodzie szacowano na podstawie ilości białek ekstrahowanych podczas sporządzania wyciągu słodowego. Ilość białka określano w świeżym, standardowo przygotowanym wyciągu oraz po inkubacji w temp. 70°C przez 15 min (warunki inhibicji β -amylazy) (rys. 2).

Rys.1. Parametry technologiczne badanych słodów jęczmiennych
Fig.1. Technical parameters of studied barley malts

W warunkach ekstrakcji (60 min, 37°C) zaledwie 9,4-9,5% białek przeszło do wyciągu. Podgrzewanie wyciągu w temp. 70°C powodowało wyraźne wytrącanie się białek, a ich zawartość zmniejszyła się o 30% (słód z jęczmienia ozimego) oraz o 45% w słodzie z jęczmienia jarego.

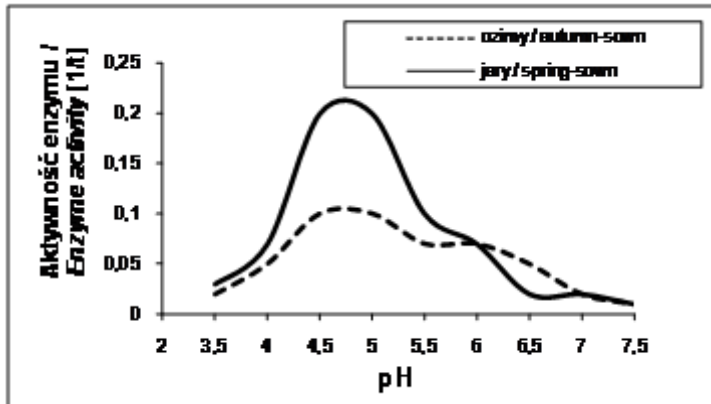

Rys.2. Zawartość białka ogólnego w badanych słodach i frakcji białek rozpuszczalnych w wyciągach słodowych: świeżym (wyciąg) i po inhibicji β-amylazy (inkubowany w temp. 70°C przez 15 min)
Fig. 2. Concentrations of general protein in studied malts and soluble protein fraction in malt extracts: fresh and after inhibition of β-amylase (incubated at the temperature of 70 °C for 15 min)

Podobnie w przemysłowym procesie zacierania azotowe związki rozpuszczalne przechodzące do roztworu (składniki ekstraktowe) stanowią 10-15% ich zawartości w słodzie. Reszta powstaje w wyniku procesów enzymatycznych. Występują przy tym znaczne różnice ilościowe pod względem stopnia ekstrakcji [11]. Wyższe temperatury, inaktywują proteazy, które powodują rozpuszczenie większej ilości białka tzn. zachodzi silniejsza przemiana białkowa.

Optymalne pH amylaz z obydwu słodów (w temp. 37°C) wynosiło 4,5-5,0 (rys.3). Ponowny wzrost aktywności (ale znacznie słabszy) stwierdzono przy pH 5,8-6,0. Uzyskane

wartości optimum pH są zbieżne z danymi literaturowymi: pH 5-6 dla α -amylazy w temperaturze 70°C oraz 4,6 dla β -amylazy w temperaturze 40-50°C [6]. α -Amylaza nie jest odporna na działanie środowiska o obniżonym pH, ulega znacznej inaktywacji w pH 3 i temperaturze 0°C lub przy pH 4,2-4,3 i temperaturze 20°C [6]. Czas scukrzania skrobi w optymalnych warunkach pH (rys.3) wynosił 5 min dla słoðu ‘jarego’ i 10 dla ‘ozimego’, co wskazuje na większą aktywność α -amylazy w pierwszym słoðzie.

Rys. 3. Optimum pH amylaz z badanych słoðów jęczmiennych w buforze cytrynianowo-fosforanowym w temperaturze 37°C

Fig. 3. Optimum pH of amylases in the studied barley malts in the citric-phosphate buffer in 37°C

Połączony wpływ β - i α -amylazy wyraża tzw. siła diastatyczna podawana w jednostkach Windisch-Kolbacha (j. W-K). Siła ta uzależniona jest m.in. od: odmiany jęczmienia, warunków słoðowania i suszenia słoðu. Uaktywnienie amylaz w procesie słoðowania następuje pod wpływem enzymów proteolitycznych, stąd też siła diastatyczna jest również miernikiem ogólnego potencjału enzymatycznego [7]. Siła diastatyczna badanego słoðu z jęczmienia jarego była o ok. 20% niższa ($p < 0,01$) niż słoðu ozimego (tab. 1). Słoð z jęczmienia ozimego charakteryzuje się zazwyczaj wyższą siłą diastatyczną (przynajmniej 350 j. W-K), podczas gdy dla słoðu z jęczmion jarych wymagane jest co najmniej 220 j. W-K [10].

Miarą aktywności α -amylazy, enzymu który decyduje o szybkości osiągnięcia w brzeczce scukrzania określanego próbą jodową, jest tzw. siła dekstrynująca [2]. Wg EBC aktywność α -amylazy, w słoðzie może się mieścić w granicach 30-100 jednostek [12]. Jedną z metod oznaczania aktywności α -amylazy jest pomiar siły dekstrynującej wg Graesera-Daxa.

W metodzie tej wykorzystuje się nietrwałość β -amylazy w temp. 70°C, w obecności octanu wapnia, podczas gdy inaktywacja α -amylazy występującej w słoðzie następuje w temperaturze ok. 80°C [6]. Zasada metody polega na inaktywacji β -amylazy i oznaczeniu siły redukcyjnej, podobnie jak siły diastatycznej, a wyniki wyraża się również w jednostkach W-K. Ogrzewanie wyciągu do 70°C prowadzi także do określonej destrukcji α -amylazy, wynoszącej przeciętnie 6,5% [9]. Wyniki są więc nieznacznie niższe od rzeczywistej zawartości α -amylazy. Dodatek jonów Ca^{2+} , aktywatorów aktywności α -amylazy, ma działanie stabilizujące. Siła dekstrynująca oznaczana wg metody Graesera-Daxa kształtuje się zwykle na poziomie 30 j. W-K [6].

W badanym słoðzie jarym stwierdzono dwukrotnie wyższą wartość siły dekstrynującej niż w słoðzie ozimym (tab. 1), przy czym różnice te były statystycznie istotne ($p < 0,01$).

Tabela 1 - Table 1

Wartość siły diastatycznej i dekstrynującej badanych słołów jęczmiennych [j. W-K]. Podano średnią z trzech niezależnych powtórzeń $\pm$ SD; *a,b*- średnie oznaczone różnymi literami są statystycznie różne ($p < 0,01$)

The value of diastatic power and dextrinase power in studied barley malt [W-K u.]. Mean $\pm$ SD for 3 independent experiments was shown; a,b-means described by different letters are statistically different ($p < 0.01$)

Cecha/Feature	słód 'jary' 'spring-sown' malt	słód 'ozimy' 'autumn-sown' malt
Siła diastatyczna / Diastatic power	254,4 $\pm$ 16,8 <i>a</i>	306,2 $\pm$ 16,8 <i>b</i>
Siła dekstrynująca / Dextrinase power	54,2 $\pm$ 1,5 <i>a</i>	26,8 $\pm$ 2,0 <i>b</i>

Stosunek wartości siły diastatycznej do dekstrynującej obrazuje proporcje występowania α - i β -amylazy w badanych słołach. Wynosi on ok. 1:5 dla sodu jarego i 1:10 dla słołu ozimego. Zakładając, z dużym uproszczeniem, że siła diastatyczna opisuje łączną aktywność α - i β -amylazy, a siła dekstrynująca aktywność α -amylazy proporcje występowania obydwu amylaz można przybliżyć udziałem procentowym α - i β -amylazy, który kształtował się na poziomie 17 i 83% oraz 8% i 92% odpowiednio w słołzie 'jarym' i 'ozimym'.

IV. PODSUMOWANIE

Badany sód z jęczmienia ozimego odmiany *Esterel* charakteryzował się wyższą zawartością białka ogólnego oraz frakcji białek rozpuszczalnych w wodzie niż sód otrzymany z jęczmienia jarego odmiany *Barke*.

Obydwa badane słoły zawierały wysoką aktywność α - i β -amylazy, o optymalnym pH działania 4,5-5,0 w temp. 37°C. Siła diastatyczna (sumaryczna aktywność α - i β -amylazy), była wyższa dla słołu z jęczmienia ozimego niż jarego, odpowiednio 306 i 254 j. W-K. Jednakże aktywność α -amylazy, mierzona siłą dekstrynującą, była dwukrotnie wyższa w słołzie z jęczmienia jarego w porównaniu z ozimym. Ze względu na podwyższoną zawartość α -amylazy zdolność słołu z jęczmienia jarego do hydrolitycznego rozkładu skrobi jest większa niż słołu ozimego. Proces scukrzania skrobi zależy bowiem od współdziałania obydwu enzymów, ale α -amylaza intensyfikuje działanie β -amylazy, dostarczając nowych miejsc jej katalitycznego oddziaływania. Potwierdzają to czasy scukrzania określone w specyfikacjach: 14 min dla słołu z jęczmienia jarego i 15-20 min dla słołu z jęczmienia ozimego.

O przydatności słołu w technologicznym procesie scukrzania skrobi decyduje nie tylko wartość siły diastatycznej, ale przede wszystkim proporcje występowania α - i β -amylazy. Do głównych czynników ograniczających przydatność jęczmienia ozimego na cele browarne należy, oprócz podwyższonej zawartości białka, niska zawartość α -amylazy. Nie oznacza to jednak, że należy zrezygnować ze stosowania odmian jęczmienia ozimego w browarnictwie. Tym bardziej, że piwo produkowane ze słołu z odmian ozimych wykazuje korzystniejsze właściwości organoleptyczne charakteryzuje się m. in. jaśniejszą barwą, wyższym stopniem odfermentowania, wyższą zawartością polifenoli, lepszą pienistością lecz gorszą stabilnością koloidalną [3]. Znajomość podstawowych parametrów technologicznych słołu pozwala jednak na odpowiednią modyfikację procesu warzenia, zmierzających do zwiększenia jego wydajności.

V. LITERATURA

1. Annemüller G., Mietła B., Creydt G., Rath F., Schildbach R. und Tuszyński T.: Triticale und Triticale-Malz, Erste Brauversuche mit Triticale-Malzen. Brauwissenschaft. 52 (7/8). pp. 131-135. 1999.
2. Baca E., Gołębiowski T.: Nowe spojrzenie na wskaźniki warunkujące wartość technologiczną jęczmienia i słodu. Przem. Ferm. Owoc. Warz. 10. s.18-22. 1997.
3. Bednarski W., Tomasik J.: Wybrane procesy technologiczne oraz ich wpływ na składniki żywieniowe piwa. Przem. Ferm. Owoc. Warz. 3. s. 7-9. 1998.
4. Błażewicz J., Liszewski M.: Ziarno jęczmienia nagiego jako surowiec do produkcji sładów typu pilznieńskiego. Acta Sci. Pol. Technologia Alimentaria. 2. s. 63-74. 2003.
5. Bradford M.: A rapid and sensitive method for the quantitation of microgram quantities of protein utilizing the principle of protein-dye binding. Anal. Biochem. 72. s. 248-254. 1976.
6. Dylkowski W.: Browarnictwo. WSiP Warszawa. s. 50-84. 1994.
7. Gąsiorowski H.: Jęczmień-chemia i technologia. PWRiL Poznań. s. 70-112. 1997.
8. Gołębiowski T.: Jęczmień browarny-wymagania słodowni i aktualne problemy jego uprawy. Przem. Ferm. Owoc. Warz. 10. s. 26-30. 1998.
9. Jakubczyk T.: Ćwiczenia z technologii zbóż. AR Warszawa. s. 330-379. 1974.
10. Kunze W.: Technologia piwa i słodu. Piwochmiel Warszawa. s. 13-170. 1999.
11. Lempka A.: Towaroznawstwo produktów spożywczych. PWE Warszawa. s. 685-715. 1975.
12. Pfenniger H.: Methodensammlung der Mitteleuropäischen Brautechnischen Analysenkommission (MEBAK). pp. 261-267. 1997.
13. Pijanowski E., Dłużewski M., Dłużewska A., Jarczyk A.: Ogólna technologia żywności. WNT Warszawa. s. 280-285. 1966
14. PN-75/A-04018. Oznaczanie azotu ogólnego.
15. PN-A-79083-10. Słód browarny

COMPARATIVE STUDIES OF MALTS FROM AUTUMN-SOWN AND SPRING SOWN BARLEYS

Summary

High activity of α - and β -amylases in the malt is a crucial factor in assessing its technical use in the process of converting starch into fermentable sugars. The amylolytic activity of malt from autumn-sown barley (variety Esterel) and spring-sown (variety Barke) was studied. The joint activity of the α - and β -amylase, measured by diastatic power, was higher in the autumn-sown barley malt than the spring-sown one. However the dextrinase power (α -amylase activity) was twice as high in the spring-sown barley malt compared to the autumn-sown one. The ability of spring-sown barley malt for the hydrolytic breakdown of starch was higher than that of autumn-sown barley (shorter time of conversion into fermentable sugars). Presented results indicated that the activity of α -amylase significantly influences the suitability of malt for the technological processes of producing fermentable sugars.

Key words: barley malt, diastatic power, α - amylase, β -amylase